

V A L Ó S Á G U N K

KISSNÉ NOVÁK ÉVA

Week-end, ahogy a gyerekeink látják

Mind a hazai, mind a nemzetközi életmódkutatások egyik központi kérdése, mivel töltik az emberek az utóbbi évtizedekben egyre növekvő szabadidejüket. E kérdés természetesen nem csak az életmód kutatóit izgatja, hanem a döntéshozókat is, mindkét politikai rendszerben.

Az emberek nagy tömegei a legtöbb szabadidővel, a legnagyobb szabadidőblokkal a hét végén rendelkeznek. A szabad szombatok általánosságá válása óta hazánkban is – néhány folyamatosan dolgozó üzem munkásainak kivételével – valamivel több, mint két nap áll a dolgozók rendelkezésére, az egész heti munka utáni pihenésre, regenerálódásra, kikapcsolódásra.

A magyar szabadidő-szociológia többféle megközelítésben és módszerrel igyekezett már eddig is feltárni az ebben az időkeretben végzett tevékenységeket, illetve a tevékenységek jellemzőit. Mivel az emberek leggyakrabban családi körben töltik a hét végét, ezért ezek a kutatások elsősorban a családok tevékenységrendszerére irányulnak. E rövid tanulmányban mi is erre teszünk kísérletet, egy sajátos forrás alapján: a családban élő általános iskolás korú gyermekek információira támaszkodva. A gyermekek nem megszokott informátorai a szociológiának. Pedig a gyermekek pusztán létükkel is alakítói a család életmódjának, s még inkább azokká válnak, amint önálló igényeket tudnak megfogalmazni, sajátos értékeket – olykor a szülőktől eltérőt – képviselni, önálló, vagy részben önálló tevékenységükkel kisebb-nagyobb mértékben aktív alakítói a családi hétvégéknek. Közléseik megbízhatóságát őszinteségük, az ilyen jellegű vizsgálatok elvárásainak kevésbé ismert volta, a megkérdezés váratlansága mellett mintegy ötven családi mélyinterjú egybevágo eredménye igazolja. Mind a kétféle megkérdezés egy nagyobb, Salgótarjánban végzett, vizsgálat része, melynek teljes feldolgozása még nem fejeződött be, de az eddig ismert adatok is megerősítik mindazt, amit e két forrásból megtudtunk.

Egy lakótelepi általános iskola 3., 4., 5., 6., 7., 8. osztályos tanulóit kérdeztük meg Salgótarjánban. Nagy létszámú iskoláról lévén szó – minden évfolyamon négy osztály van –, ahonnan azok az osztályok kerültek be a vizsgálatba, amelyeknek a megadott napon osztályfőnöki, illetve ennek hiányában magyarórájuk volt. Ezzel a (talán kifogásolható) módszerrel elkerülhettük, hogy szubjektív szempontok alapján, az ún. jobb osztályokat kérdezzük meg, és talán kevésbé hátráltattuk az iskola normális munkáját. Az 1. és 2. osztályosok számára maga a „manuális feladat” is megterhelő, így az ő megkérdezésüktől ez esetben el kellett tekinteni, mivel a kérdés írásban történt. Minden előkészítés nélkül a gyerekek azt a feladatot kapták, hogy írják le családjuk hét végéjét. Az említett kiválasztással két 3. osztály (58 fő), egy 4. (29 fő), két 5.

(61 fő), egy 6. (27 fő), egy 7. (36 fő) és két 8. osztály (56 fő) került a mintára. Összesen 267 fő, ami az iskola tanulóinak 22,87 százaléka. Az iskola tanulói zömmel az ún. Gorkij-lakótelepről kerülnek ki, de vannak gyerekek, akik a még meglévő bányagépgyári kolónián, illetve a korábban önálló községként létező Pálfalván laknak. A kereső családfő státusát figyelembe véve, a tanulók több mint 85 százaléka munkáscsalád gyermeke. Az így nyert információk ezért alkalmasnak látszanak bizonyos általánosítások megfogalmazására, melyek legelőször az adott régióban, azaz Salgótarjánban, a munkáscsaládok hétvégi szokásait, életmódját jellemzik.

A gyerekek dolgozatainak többszöri átolvasása után megerősítést nyert néhány olyan ismeretünk, melyet már a korábbi kutatások is igazoltak, illetve köztudott volt.

1. A hétvégi tevékenységek közül az első helyet – a kitöltött időintervallumot tekintve – a házimunkák foglalják el. A háztartással összefüggő munkák legalább két délelőttöt vesznek igénybe, amint a gyerekek leírásából is kiderül: a szombat délelőtt a takarítás, mosás, bevásárlás ideje, míg a vasárnap délelőtt – bár talán nem olyan feszített tempóban, mint a szombati nap –, az ünnepi ebéd elkészítéséhez szükséges. A munkának ez a fajta beosztása nem csupán a család döntésétől függ, hanem elsősorban a szülők munkájától, műszakbeosztásától. Ahol a szülő pénteken délután is dolgozik, ott természetesen nem jöhet szóba más lehetőség. Tekintettel arra, hogy a lakótelep, és így az iskola is, a süküveggyár szomszédságába települt – nem véletlenül –, igen sok szülő dolgozik itt ún. 6+2-es műszakbeosztásban, és így még az sem ritkaság, hogy szombaton, vagy (és) vasárnap is dolgozniuk kell. Összesen huszonkét gyermek említette, hogy valamelyik – ritkábban (hét esetben) mindkét – szülő alkalmanként, vagy rendszeresen szombat-vasárnap is dolgozik munkahelyén. (E számnál nem vettük tekintetbe a gmk-ban, vagy egyéb más formában nem kötelező kereső munkát végzőket.)

A háztartásra fordított idő a hétvégi ún. szabadidő-blokknak mintegy felét elveszi. Ugyanakkor pozitívumként kell említeni azt aényt, hogy mind a gyerekek írásai, mind a családi interjúk egyfajta arányosabb munkamegosztás irányába mutatnak. Tizenkilenc gyermek írta határozottan, hogy az apa nem vesz részt a házi munkában. Egy részük mert másutt dolgozik, és csupán egy kisebb rész, amely mutatja még a régi, hagyományos sztercotípia továbbélését. A többség azonban tevékeny részt vállal a házi munkából. Különösen szembeötlő, hogy azokban a családokban, ahol az anya is több műszakban dolgozik, az apa a legnagyobb természetességgel végez el – a vasaláson kívül – szinte minden házi munkát. A gyerekek is – koruknak megfelelően – részt vesznek az otthoni munkákban. Csupán két gyerek nyilatkozott úgy, hogy neki otthon nincs feladata, és további kilenc, hogy nem tudják, mit csinálnak otthon szüleik, mert ők reggeltől estig fociznak. A gyerekek többsége rendben tartja saját szobáját, segít a legkülönbözőbb otthoni munkákban, vigyáz kisebb testvéreire. A gyermekeknek ez a munkára nevelése véleményünk szerint igen hasznos.

2. Ha az eltöltött időt tesszük az osztályozás alapjává, akkor a házi munka után a televízió következik. A tv átrendezte a családok tevékenységstruktúráját. A család életritmusa, időbeosztása a tv-hez igazodik. Hét végeken szinte kényszerítő erővel vonja magához a gyerekeket és felnőtteket. A délelőtti műsorokat inkább a gyerekek nézik, de délután és este, ha már végeztek a sűr-

gető házimunkákkal, az egész család a tv előtt ül. „Reggelizünk és nézzük a tv-t”; „Vacsorázunk és közben nézzük a tv-t”; „Vasárnap csak délben szabadulok a tv elől” – ilyen és ehhez hasonló megfogalmazások szinte minden dolgozatban megtalálhatók.

3. Közismert tény, hogy a hétvégi szabadidőt nemcsak az elvesztett energiák újratermelésére, a későbbi feladatokra való felkészülésre használhatjuk fel, hanem jövedelemkiegészítő tevékenységekre is. Nem vitatható, hogy ellentmondás van az elképzelt és vágyott szükségletek – melyek köre az utóbbi évtizedekben dinamikusan nőtt –, valamint a mindennapi termelőmunkával elérhető, a rendszer munkabérből megteremthető életszínvonal között. Sőt, az utóbbi években a nehezedő gazdasági feltételek közepette nemcsak az életszínvonal emeléséhez, de megtartásához is növekvő erőfeszítés szükséges, mind a társadalom, mind az egyének szintjén.

E tendencia érezteti hatását a mi mintánkban is. Huszonnégy gyerek írta, hogy apa „maszekol”, vagy, ahogy egy másik tanuló fogalmazta: „sajnos, apa szombaton sincs otthon, mert gmk-ban dolgozik”. Érdemes még idézni egy hetedikes fiú beszámolójából, melyen érződik a feltehetőleg sokat hallott szülői „szöveg”: „Apukám egész nap dolgozik, gürcöl, hogy nekünk szebb és jobb legyen a jövőnk... Anyu otthon is sokat dolgozik. Mos, vasal, takarít”. Néhány valóban nagyon nehéz sorsú családdal készített interjú figyelmeztet arra, hogy ezt a felnőttek kiszólást, még ha gyerek fogalmazta is, talán szó szerint kell érteni. A maszekolás különféle formáiról beszámoló gyerekek a mintának nem egészen 10 százalékát jelentik. Sokkal inkább kitágul a kör, ha egyéb jövedelemkiegészítő tevékenységeket is tekintetbe veszünk, melyek közül kétségtelenül a kert a leggyakoribb. Ez a részben hobbi, részben a háztartási kiadásokat csökkentő tevékenység nagyon elterjedt. A kiskertmozgalom nem helyi sajátosság, hanem figyelmet érdemlő országos tendencia. Kedveltsége több tényezővel magyarázható az adott régióban. Igen sokan élnek a telepen olyanok, akikhez még szinte karnyújtásnyi közelségben van a régebbi foglalkozás, a paraszti életforma. Ugyanakkor a szabad levegőn végzett tevékenység gyakran valóban hasznos ellensúly a Salgótarjánban egyáltalán nem ritka egészségtelen munkahelyeknek. Ez végül is olyan tevékenységi forma, amelyben az egész család részt vehet, általában részt is vesz. A kerttel – ahogy ezen a részen nevezik: „telekkel” – nem rendelkezők egy része a nagyszülőkhöz jár haza, és az ott levő munkákban segít, feltehetőleg nem pusztán gyermek kötelezettségéből. Hetvenhét gyermek írta, hogy hét végén meglátogatják a nagyszülőket, az esetek többségében a városhoz közel eső kisebb településeken. Valószínűleg a valamikor bejáró munkásból városlakó lett, a szülők viszont maradtak az eredeti lakóhelyükön. (Ennek a feltevésnek az igazságát majd a kérdőívek feldolgozása dönti el, de ez a migráció általános iránya.)

Az általános jellemzőkön túl, a gyerekek dolgozataiból egy sor további tanulság is kiolvasható volt. A végzett tevékenységek alapján öt csoportra osztottuk a beszámolókat. Az első csoportba azokat soroltuk, akiknek hét végén nincs semmi programjuk, elvégzik a házi munkát, esznek, tévét néznek, a gyerekek egyedül játszanak, unatkoznak, mondhatnám, nincs centruma cselekvéseiknek. Ezt a csoportot neveztük – némi leegyszerűsítéssel – *otthonülő*eknek. A második csoportba sorolt családok hét végéjét is az otthoni munka és a tv dominanciája jellemzi, de a gyerekek beszámolóiban hangsúlyt kapott, hogy emellett – vagy éppen a munka közben – a családtagok figyelnek egymásra,

beszélgetnek örömeikről és gondjaikról. Ezt a csoportot *kommunikatív*nak neveztük. A harmadik csoportot nevezzük *ideális*nak, mert az ide sorolt családok közelítik meg leginkább az optimumot. Komplex tevékenységrendszerükben a követelő igénnyel fellépő házi munkák mellett rendszeresen jut idő kisebb-nagyobb programokra (kirándulás, mozi, játék), és a második csoporthoz hasonlóan a tevékenységek között fontos helyet foglal el a beszélgetés. A negyedik csoportba tartozóknak a tévén kívül is van programjuk. Kirándulás, mozi, uszoda, meccs stb. Igaz, e programok nem töltik ki a család egész hét végéjét, az előző két csoport otthonülő életmódjától megkülönböztetendő, nevezzük ezt a csoportot *eljáróknak*. Az ötödik csoportba sorolt dolgozatokra a munkaközpontúság a jellemző. Ezek a gyerekek csak a munkáról számolnak be, amelyet el kell, vagy el kellett végezni. A különféle munkák uralják a hét végét, ezért ezt a típust *munkacentrikus*nak neveztük. Tizenhárom olyan dolgozat volt, amelyet a fentiek közül egyik csoportba sem lehetett besorolni. Ezek általában nem is a család hét végéről szóltak, hanem az adott téma ürügyén lírai vallomások szakadtak ki a gyerekekből. Bár a dolgozatok névtelenül íródtak, mégis megítélhető, hogy ezek a gyerekek nagy valószínűséggel az ún. hátrányos helyzetű, vagy veszélyeztetett gyerekek közül kerültek ki. E tekintetben ez az iskola nagyon nehéz helyzetben van. Kettőszázhatvanöt hátrányos helyzetű és 43 veszélyeztetett környezetben élő tanulója van (26,3 százalék).

Vizsgáljuk meg az egyes csoportokat külön-külön!

1. *Az otthonülők.* Az e csoportba sorolt dolgozatok jelentősen különböznek egymástól, amelynek mértékét a gyerekek egyénisége szabja meg. Stílusuk, a leírás élményszerűsége mutathat ugyan különbségeket, tartalmuk mégis igen egyszerűen összegezhető: a családtagok valamilyen munkamegosztásban elvégzik a háztartással, esetleg a kerttel összefüggő munkákat, majd nézik a tv-t. A munkákat természetesen elsősorban a szülők végzik, a gyerekek inkább besegítenek, ennek megfelelően ők valamivel több időt töltenek a tv előtt. Egy ötödikes gyerek dolgozatát idézzük: „Én a tesómmal tévét nézünk, felmegyünk mamához, vagy külön elmegyünk a barátainkhoz. Apu vagy segít anyunak főzni, takarítani, vagy tévét néz a tesómmal és velem együtt, vagy, ha vége van az adásnak, olvas, vagy az újságokba rejtvényt fejt. ... És délután újra nézzük a tv-t.

Ez a szembetűnő monotonája a tevékenységeknek különösen akkor figyelemre méltó, ha tekintetbe vesszük, hogy ez a legnépesebb csoport. Összesen százhuszonkilenc dolgozat, illetve család tartozik ide, az alábbi megoszlásban:

harmadikos	20 fő	34,4 százalék	(Saját osztályán belül)
negyedikes	23 fő	79,3 százalék	
ötödikes	33 fő	54,0 százalék	
hatodikos	13 fő	48,1 százalék	
hetedikos	23 fő	63,8 százalék	
nyolcadikos	17 fő	30,3 százalék	

Kiemelendő az igen magas arányok közül is a negyedikesek rendkívül magas száma. Az ok feltehetőleg az, hogy ebben a korban a gyermekek még nagyon a szülőkre utaltak, önálló programokat nem tudnak, nem mernek kialakítani, valószínűleg ezt meg sem engednék nekik. A nyolcadikosok alacsonyabb részaránya már ezt a kialakult, illetve megszerzett önállóságot mutatja. A harmadikosok jobb arányát az credményezi, hogy ebből a korcsoportból viszony-

Íg sokan tartoznak a második csoportba, ahol a hétfégi tevékenységek nem sokban különböznek ettől a csoporttól, de talán koruk miatt is fokozott törődést tanúsítanak irántuk, beszélgetnek velük problémáikról.

Miután a tévénezés ennek a csoportnak a legjellemzőbb tevékenysége, érdeemes néhány számadatot ezzel kapcsolatban is áttekinteni. A tévét néző gyereket három csoportba osztottuk: első csoportba azok tartoznak, akik válogatás nélkül minden műsort néznek, egészen a műsor zárásáig, illetve, amíg el nem alszanak. Több gyermek vallotta, hogy korlátozás nélkül nézheti a tévét, legfeljebb büntetésként tiltják el olykor-olykor.

A második csoportba azokat soroltuk, akik pénteken, szombaton sokáig, esetleg műsorzárásig néznek tévét, de vasárnap csak 8-ig, hogy „reggel pihentek legyünk az iskolában” – fogalmazza egy hatodikos. A harmadik csoport arról számol be, hogy az „érdekes”, a „nekünk való”, a „korhatár nélküli” filmeket nézik, illetve nézhetik.

Összesítve, az arányok a következők:

	mindent néz	vasárnap 8-ig	szelktálva
otthonülő	33	9	8
kommunikatív	1	-	2
eljáró	1	-	3
ideális	1	-	1
munkacentrikus	-	-	-

Az összesítésben természetesen csak azok szerepelhetnek, akik a tv-vel kapcsolatos szokásukról is beszámoltak. Mivel a feladatot nem részleteztük – szándékosan nem akartunk semmit sem sugalmazni –, így sokan csak a tv-nézés tényét rögzítik. (Sem itt, sem más idézett dolgozatban még stilisztikai javítást sem végeztünk. A megfogalmazás bájos esztelensége, úgy vélem, fokozza a hitelességet.)

Ebben a tevékenységi rendszerben a tévénezés helyettesít, pótol más cselekvési formákat. A tevékenységek monotóniája még a játékra is kihat: a csoportba tartozó gyerekek valamilyen játékot egyoldalúan preferálnak. „Reggeltől estig focizok” – írja egy hetedikos. Egy ötödikes fiú így vall: „szombaton reggel elmegyek a boltba, reggelizek, aztán elmegyek biciklizni. Apu alszik, mert éjszakás, anyu főzi az ebédet... Ki szoktam menni biciklizni mamámhoz, mert ott van a kiskutyánk. Apu el szokott menni a boltba, anyut el szokta vinni a városba vásárolni. 5-en vagyunk a családba. Én nem nagyon szoktam otthon lenni, mert el szoktam menni biciklizni.” Ebben és az ehhez hasonló esetekben a ház előtti és a ház körüli játék egyszerre szolgálja azt a célt, hogy a gyerek nincs a lakásban láb alatt, tehát csend van (ami a késői műszakból megérkező szülőnek nagyon fontos). Másrészt kisebb gyerekek nélkül az otthoni munka is jobban halad, és közben a gyerek levegőzik is. Ismerve azonban a lakótelepi szűkös mozgásteret, az ötletszegény játszótereket – és ez alól az általunk vizsgált lakótelep sem kivétel –, nem sok alkalom kínálkozik a kreatív játéokra. A lakáson belüli játékot a különféle társasjátékok és nagy arányban a kártya jelenti.

A lakáson belül is elsősorban a gyerekek játszanak egymással. A százhuszonkilenc gyerekből tíz említette, hogy egyik, vagy másik szülővel játszik, illetve mindkettővel (1=1=8 az arány). Míg a gyerekek játszanak, a szülők al-

szanak, pihennek, újságot olvasnak, nagy gyakorisággal rejtvényt fejtenek (ez mind a nők, mind a férfiak körében igen kedvelt), a nők kézimunkáznak.

Főként a vasárnap délutáni programhoz tartozik hozzá a viszonylag rövid idő alatt lebonyolítható látogatás. Száztizenöt gyermek említette ezt mint jellemző programot. A leggyakrabban a nagyszülőket látogatják meg (negyvenhárom fő írt erről). Többen említették, hogy a hétvégi két nap közül az egyiket a nagyszülőknél ebédelnek, vagy az egész napot is ott töltik. Ilyen esetekben szinte ugyanazok a tevékenységek ismétlődnek, mint odahaza. Tíz esetben egyéb rokon meglátogatásáról számolnak be a gyerekek, két esetben pedig az elvált szülőt keresi fel a gyerek. Ebben a csoportban tíz gyerek tesz említést a szülők válásáról.

A hétvégi programhoz tartozhatnék még a vendégség, amely azonban nem jellemző. Az otthonülő csoportból tizenegyen írtak arról, hogy vendégeket fogadtak és öten említették, hogy vendégségben voltak. (A vendégség fogalmába nem számítottuk be a nagyszülőknek munkával egybekötött meglátogatását).

2. *A kommunikatív.* Ebbe a csoportba harminchárom család került. A gyermekek beszámolóiból kitűnik, hogy ezeknek a családoknak a hétvégi programjában sincs vezető tevékenység, az otthonülőkhöz hasonlóan szabadidő-blokkjukat a házi, illetve a ház, a telek körüli munkák, valamint a tévé tölti ki, de emellett, vagy eközben, hangsúlyt kap a kommunikációs tevékenység. A kis beszámolók arról tudósítanak, hogy a családi együttléteket kötetlen beszélgetések teszik tartalmasabbá. Az egyik nyolcadikos beszámolójából idézek: „Délután 5-re az egész család otthon van. (Ez péntek délután – N. É.) Ekkor meg szoktuk tárgyalni a napi eseményeket. Mindig meg szokták kérdezni, no, mi volt a suliba? Én meg szoktam mondani otthon. Ha valami problémám van, azt is. Ha egyest kapok a suliban, azt is megtárgyaljuk. No, persze én is meg szoktam kérdezni, hogy mi volt a munkahelyen”. A kérdések igen természetesekek, de hogy ez igen sok családban nem jellemző, ez valószínűleg csak azoknak meglepő, akik nem foglalkoztak még ezzel a problémával. Az iskola pedagógusaival is készítettünk interjút, és ez is megerősítette a családi interjút, illetve a gyerekek dolgozatai alapján kialakult képet, mely szerint a családok nagy része nem fektet súlyt a gyerekekkel való beszélgetésre, nem ritka, hogy csak a pedagógus az, aki odafigyel a gyerek gondjaira. Pedig a gyerekek igénylik ezt. A gyerekeknek szinte követelő igénye, hogy kibeszélje magából örömét és bánatát – valószínűleg kielégítetlensége miatt –, csökken, és következményeként egyre csökken a gyerekekben is a készség az őszinte beszédre. Ezt a véleményt támasztja alá az a tény, hogy az e csoportba került gyerekek aránya a felsőbb osztályokban csökken.

3. oszt.	4. oszt.	5. oszt.	6. oszt.	7. oszt.	8. oszt.
12 fő	-	6 fő	5 fő	3 fő	7 fő
20,5 %	-	9,8 %	18,5 %	8,3 %	1,2 %

A beszélgetések témája leggyakrabban a tanulmányi munkával, az iskolával, valamint a családi programokkal kapcsolatos. De néhány családban a pénz beosztásába is bevonják a gyerekeket. Ritkábban fordul elő, hogy a szülő érzelmi problémáit is megbeszéli a gyerekekkel, és inkább azokban a családokban, ahol a szülők elváltak. Az ilyen gyerekek dolgozataikban igen nagyfokú empátiás készségről tettek tanúbizonyságot.

Nem tekinthető véletlennek, hogy ebben a csoportban elenyészően kicsi a tétét korlátlanul nézők száma, mindössze egy gyerek. Ugyanakkor arányaiban több tanuló ír a szülőkkel való közös játékról: hat fő; ez a csoport 18 százaléka. A hétvégi programokban itt is igen gyakori a rokonlátogatás. Nyolc gyerek írta, hogy hét végén meglátogatják a nagyszülőket, öt más rokont említett. Ez összesen a csoport 39,3 százaléka. Négyen írták, hogy vendéget fogadnak, és ketten, hogy vendégségbe mennek.

3. Az *ideális*. Az elnevezés véleményünk szerint azért indokolt, mert ebben a csoportban, illetve tevékenységükben ötvöződik legszerencsésebben a szükség diktálta munkák elvégzése, a családtagok egymás iránti beszélgetésekben, közös játékban megnyilvánuló figyelmissége, törődése, illetve a kikapcsolódási lehetőségek kihasználása.

A csoport összetétele:

3. oszt.	4. oszt.	5. oszt.	6. oszt.	7. oszt.	8. oszt.
11	-	5	2	1	14

Nézzük meg egy ötödikes leírását! „... amikor felöltöztünk, azt mondta apu, hogy ma kimegyünk a telekre. Anyuék bepakolták az élelmet, Zoli elment a barátjáért, hogy elhívja. Elindultunk. Én, anyu és keresztapu rendbe tettük a kisházat. Apu és keresztapu megművelték a földet. Zoli és barátja íjat és nyilat készített. Utána kimentünk az erdőbe nyilazni... két csapatot alkottunk. Jancsi, apu, anyu egy csapatban van. Én, Zoli és a barátja megint egy csapatba. Én voltam a kapus nálunk. Apuénál anyu. Nagyon sokszor elgáncsoltuk egymást és nagyokat estünk. Mi győztünk 10-8-ra. Nagyon sokat nevettünk...”

A beszámolóból kitűnik, hogy a program egyszerűsége ellenére igazán élményt adó volt, valószínűleg nemcsak a gyerekek számára. A lakásból kimozdulni igazán kellemes, és nem igényel különösebb fejtörést, hiszen a város bővelkedik szebbnél szebb kirándulóhelyekben, de még a lakóteleptől is kb. 10-15 perces gyaloglással erdőbe lehet jutni. Így feltételezhető, hogy az igény hiányzik. A kényelmesség köti a lakáshoz az előző csoportba tartozó családokat, hiszen ilyen kisebb programokat még az elfoglaltabb szülők is beiktathatnak, miként a következő írásból kitűnik.

„...Édesapámék több műszakban dolgoznak, s így nem sikerül mindég időnket összeegyeztetni. Az egész család szeret kirándulni, és szereti a természetet. Ha együtt a család, szívesen megyünk ki nyársalni, vagy csoportos utazásra, melyet a síküveggyár elég gyakran szervez meg, s ezeken mi mindig nagyon jól érezzük magunkat... A családban a problémákat együtt beszéljük meg. Szüleim szívesen adnak tanácsot. A pályaválasztásban is segítségemre voltak...” (nyolcadikos). A hétvégi program leggyakrabban családi kirándulás, valahová a közelbe. Mindössze két gyerek tett említést cseh-szlovákiai kirándulásról. Néhányan mozilátogatást is említenek, amely azonban nem rendszeres, függvénye a műsornak, az időnek, a családi időbeosztásnak. Ugyanígy időszakos programként említik a strandot. Az ebbe a csoportba tartozó gyerekek arról számolnak be, hogy a programok közös családi együttlétek is egyszerre, azaz, a kirándulásokon, az erdei sétán, vagy nyársaláson az egész család részt vesz. Huszonhét gyerek írja le a család közös szórakozásait, hárman számolnak be arról, hogy bizonyos programokon (például gombázás, horgászás) csak az apa és a gyerek(ek) vesznek részt. Négy tanuló pedig a gyerekek külön programjáról is beszámol, ez kivétel nélkül mozilátogatást jelent.

A kirándulások gyakori célja valamelyik rokon, leggyakrabban valamelyik nagyszülő meglátogatása. Ebben az esetben is komplex módon kapcsolódik egybe a legkülönbözőbb házi, illetve a kerti munka a családi gondok, illetve örömök megbeszélésével.

A házi munkák természetesen ebben a csoportban is sok időt vesznek el. Szinte minden gyerek arról számol be, hogy a házi munkákat közösen végzik. Itt sem akadt egyetlen beszámoló sem, amely vendéglői étkezésről, vagy más egyéb háztartási teendőket megkönnyítő szolgáltatás igénybevételéről tudósítana. A programokra szánt időt tehát nem valami egyéb forrásból származó megtakarítás révén nyerik. Véleményünk szerint itt egy szemléletváltozás érhető tetten. Ezeknek a családoknak az értékrendjében kimondva, vagy kimondatlanul fontosabb helyet kapott az aktív pihenés, a közös élményt adó családi együttléte, a hétköznapi viszonylagos egyhangúsága, rohanása után telenedni egy más jellegű tevékenységben, az egész heti lakásba zártság után élvezni – ha rövid ideig is – a természet kínálta harmóniát. Az ilyen oldott családi együttlétek jó alkalmat kínálnak a beszélgetésekre is. A beszélgetések mélységeiről egy ilyen rövid kidolgozat alapján természetesen nem alkothattunk képet, de magát a tényt, hogy a szülők a gyerekek előtt is beszélnek munkahelyi gondjaikról, figyelemre méltónak találjuk, és nemcsak a gyerekek nevelése szempontjából. A beszélgetések gyakori témája még – a tanulók beszámolóiból ítélve – a család programja az elkövetkező időben, a költségvetés. A kidolgozatok még értékkel megjegyzéseket is tartalmaznak, melyek valószínűleg vagy a családi beszélgetésekben hangzanak el, vagy másokkal való összehasonlítás eredményei, de nem egészen függetlenek a felnőttek állásfoglalásaitól. Az egyik nyolcadikos így vall: „...nekem ez a családi életmód nagyon tetszik, mert családon belül meg van a jogom és kötelességem, és örömben, bánatban osztozunk”. Úgy gondoljuk, hogy ez a megfogalmazás megfelelően summázza e csoport életmódjának talán legszembevetőbb értékeit.

4. *Az eljárók.* Az ebbe a csoportba sorolt dolgozatokban a gyerekek különféle programokról számolnak be, melyeken vagy az egész család, vagy annak egy része vett részt. A szembeötlő különbség az előző csoporthoz viszonyítva az, hogy egyetlen gyerek sem tesz említést arról, hogy a család tagjai beszélgetnek is egymással, megosztják örömeiket, vagy bánatukat. A csoportosítás során ez a tény az első néhány esetben még gyermeki figyelmetlenségnek tűnt, ezért úgy véltük, ez olyan természetes, hogy nem is említik külön. Amikor viszont több esetben ennek határozottan az ellenkezője fogalmazódott meg, és a pedagógusok is a gondok között említették, hogy a családban nem érnek rá a gyerekek foglalkozni, beszélgetni, a gyereknevelés a gondozásra, a fizikai gondoskodásra redukálódik, akkor világossá vált, hogy ezek a sajátosságok indokoltá teszik külön csoportba sorolásukat.

A csoport osztályonkénti megoszlása a következő:

3. o.	4. o.	5. o.	6. o.	7. o.	8. o	Össz.
12 fő	3	12	6	7	11	57
20,69 %	10,34 %	19,67 %	22,22 %	19,44 %	19,64 %	21,34 %

A beszámolók egy részét ebben a csoportban is a házi munkákról szóló leírás tölti ki. Az előző csoportokhoz hasonlóan, ezekben a családokban is van egy ésszerű munkamegosztás, amelyben általában a gyerekek is kapnak felada-

tot. A háztartással összefüggő tevékenység mellett a tévé itt is jelentékeny hányadát foglalja el az időblokknak, különösen a gyerekek esetében. Gyakoriságát és a ráfordított időt vizsgálva, a tévé a legfontosabb szórakozási forma, emellett azonban megtalálhatók a szabadidő eltöltésének egyéb formái is: kirándulás, barátokkal való összejövetel otthon, vagy szórakozóhelyen, sportrendezvények látogatása, könnyűzenéi koncerten való részvétel stb. A programok felsorolásából kiderül, hogy itt sincs szó a hagyományos értelemben vett vikendről, még az eljárók programjai is egy-egy napra, de inkább csak a hétvégi időblokk egy kicsiny részére korlátozódnak.

A tevékenységek egy része az egész családot érinti, más esetben viszont csak a család egyes tagjai vesznek részt.

A leggyakoribb program a kirándulás. Ezen általában az egész család részt vesz. Huszonkét gyerek itt le kisebb-nagyobb kirándulásokat és további tizenegy olyan esetről számolt be, ahol a kirándulást egybekötik valamelyik rokon, leggyakrabban valamelyik nagyszülő meglátogatásával. Néhány esetben éppen a nagyszülővel kerül sor az „igazi” kirándulásra. A kirándulás gyakoriságával és ebből következtethető népszerűségével egyetlen más program sem veheti fel a versenyt. A sorban utána következő mozilátogatásról mindössze hét gyerek tesz említést, és ezek egy kivételével kizárólag a gyerekek szórakozását jelentik, mert a szülők nem mennek velük. Azoknak a programoknak, melyeken csak a gyerekek vesznek részt, mintegy felét a mozi alkotja.

A résztvevők szerinti csoportosítás az alábbi képet mutatja:

a család együtt	apa és a gyerekek	anya és a gyerekek
26	4	1
nagyapa és gyerekek	csak a gyerekek	csak a szülők
3	14	3

Néhány gyerek időbeosztásában játszik szerepet „a meccs”, négyen számoltak be arról, hogy labdarúgó-egyesületben játszanak, és minden vasárnap mérkőzésük van. További három dolgozat tudósít arról, hogy mint nézők vesznek részt a mérkőzéseken, ez viszont már családi program.

Három tanuló a vendégeskedésről, illetve a vendéglátásról is, mint családjuk rendszeres programjáról. Mindössze három számol be arról, hogy a szülők rendszeresen járnak szórakozóhelyre. (Egyikük zenés helyet említ, másikuk presszót és a harmadik klubot.) Ez természetesen a szülők önálló programja. A szabadidő eltöltésének lehetséges módjai közül még két gyerek említi a horgászatot, amely az apa hobbija, három a kertészkedést, melyben az egész család részt vesz hét végeken, kettő számol be arról, hogy szombatonként a gyerekek úszni járnak. Egy (nyolcadikos) tanuló írja le könnyűzenéi koncertélményét.

Két összefüggést kívánunk kiemelni, amely a dolgozatok alapos tanulmányozása során megfogalmazódott. Az ebbe a csoportba tartozó családok közül mindössze három rendelkezik kerttel. Jogosnak látszik az a feltevés, hogy a kertészkedés – akár hobbi, akár jövedelemkiegészítés motiválja –, időigényessége miatt ellene hat a hétvégi programoknak. A csoportba tartozó családokat viszonylag rendszeres hétvégi program és alacsony kommunikációs szint jellemzi. Nem tudjuk megállapítani – nem is feladatunk –, hogy a kommunikáció alacsony szintje oka vagy eredője a több helyütt megromlott családi lég-

körnek, de viszonylag magas – a többi csoporthoz viszonyítva – azoknak a dolgozatoknak a száma, ahol a gyerekek családi veszedelmekről számolnak be.

5. *A munkacentrikus.* Inkább a tények hűségese feltárásának szándéka, semmint a csoport önmagában vett jelentősége (összesen hét dolgozat) vezetett e kis létszámú csoport körvonalazásához. A családi interjúkban is akadnak olyanok, akik szinte szakadatlan munkáról számoltak be, ritkább esetben önmagukról, gyakrabban szűkebb ismeretségi körükből. Ismert tény, hogy bizonyos körülmények (például építkezés) egy adott időben szinte megszakítás nélküli munkára ösztönzi (kényszeríti) a családot. A napi munka mellett állatokat tartanak (ahol erre mód van), kertet művelnek, mellékállást vállalnak, és mindemellett még dolgoznak saját épülő házukon. Ilyen esetben nem ritka, hogy a nyári szabadságot is munkával töltik, és természetesen a hét végék is kemény munkában telnek el. Az említett dolgozatok is erről számolnak be. A gyerekek dolgozatai alapján nem lehet messzemenő konzekvenciákat levonni, csupán annyit, hogy ezeket a családokat a munkacentrikusság, hétvégi időbeosztásukat pedig a munka dominanciája jellemzi, még a gyermekekét is.

Az elemzett dolgozatok alapján megállapítható, hogy a munkások családjuk körében töltik el a hét végét. Ezért helyes az a szemlélet – például egy művelődési ház esetében –, amely programajánlat készítésekor családi egységben gondolkodik. A vizsgálatunk által érintett lakótelepen is működik egy ifjúsági ház, ez azonban – általunk nem eléggé ismert, minden bizonnyal összetett okok miatt – nem vált a családok hétvégi programjának alakító tényezőjévé. Megítélésünk szerint egy jól összeállított program – a művelődési központ közelsége miatt is – még az ún. otthonülők számára is alternatíva lenne.

A családok hétvégi szabadidejéből aránytalanul nagy részt foglalnak el a háztartással összefüggő munkák. Ez a szolgáltatások hiánya, illetve színvonala, valamint árai és a beidegződött szokások miatt feltehetőleg a jövőben sem fog lényegesen változni.

Más, a szabadidő eltöltésének módjait kutató egyéb tanulmányokkal egybevetve mi is megállapítottuk, hogy a családok mintegy kétharmadánál a legfőbb, vagy szinte kizárólagos szórakozási forma a tévénézés. Ezek figyelembevételével nem túlzás azt mondani, hogy a tévé műsorpolitikája országos közügy, és az általa sugallt életmódminták és értékek révén messze túlmutat a tévéműsorok virtuális határain.

Vizsgált mintánk alapján megállapíthatjuk, hogy a munkáscsaládok programjaik kialakításánál igen kis mértékben veszik igénybe a különféle szervezett lehetőségeket. Inkább csak az üzemi szervezésben bonyolított programokon vesznek részt. Hétvégi programjaikat maguk tervezik, bonyolítják és az egyéb szolgáltatásokat (például szálloda, étterem stb.) is csak elenyészően kis számban igénylik. A programok fél-egy naposak és magukon viselik a család szigorú beosztással élő, takarékos midennapjainak jellegét. A kikapcsolódás legtöbb formáját erősen redukálja az egyre több családnál megtalálható, az életszínvonal megőrzését, vagy növelését szolgáló jövedelemkiegészítő tevékenység.

Figyelmet érdemlő az a tény, hogy a családtagoknak a kívánatosnál kevesebb idejük, figyelmük marad egymásra, a családon belüli kommunikáció általában alacsony színvonalú. Ez a probléma a mintánkban világosan kirajzolódott, de úgy véljük, hogy egyáltalán nemcsak a munkáscsaládokra jellemző ez a gond.

A legtöbb felnőttben és gyermekben él az igény, hogy örömet, bánatát meg-
cassa a hozzá legközelebb állókkal. Ahogy a kifejezésben gyakran oly tömör
köznyelvünk mondja: hogy kibeszélje magából, ami bántja. Ha a családban
hosszú távon nem tudja ezt az igényét kielégíteni, akkor másfelé orientálódik.
Ez sokféle módon, de igen gyakran a családi légkör megromlásához vezet. A
gyerkek esetében szinte alapszükséglet a kommunikáció. A családi szocializá-
ció verbális formájának nem az alkalmankénti nevelő célzatú beszélgetések (a
„prédikációk”) a legjobb megtestesítői. A szülők és a gyermekek közötti állandó
kontaktus, a család kis és nagy ügyeinek közös megbeszélése, a gyerek vé-
leményének megfelelő figyelembevétele – amint a gyermekek beszámolóiból
kitűnt –, igen kedvező hatással van a családi légkörre, de főként a gyerek gond-
olkodásmódjára, önbecsülésére. Ez főként a szakmunkásokra jellemző, ahogy
ezt az iskola egyik, nagy tapasztalatokkal rendelkező pedagógusa is megfogal-
mazta.

A családi interjúk megerősítik azt a kiinduló hipotézist, hogy a hétvégi te-
vékenységszerkezet – nem mindig tudatos – értékválasztást tükröz, és ezért al-
kalmas kiindulópont a családok értékrendjének megközelítéséhez.

Inkább...

válasz Brunda Gusztávnak baráti kegyetlenséggel

„Legyek kismester inkább, dolgoztó
ki ha-mit tesz, tisztességgel csinálja...

(Csanádi Imre)

Népművelő vagyok. Az a dolgom, hogy változásokat érjek el az emberek tudatában. Ehhez kell értenem. Persze, úgy kellett volna mondanom, hogy pozitív változásokat, mert tényleg nem mindegy, mi, merre változik, csak hát olyan relatív dolog az előjel. Attól függ, honnan nézzük.

Amikor engem is elkap szakmánk alapbetegsége és cselekvés helyett teóriákat gyártok, olyankor azt mondom, hogy az „adekvát tudatok” kifejlesztése a feladatom. Valahogy szinkronba hozni az embereket korukkal, körülményeikkel, lehetőségeikkel. Lírai hangulatban ez az ember humanizálásaként, ember-sége kibontásaként fogalmazódik meg; míg világboldogító indulataimban a társadalmi haladás tudati előfeltételeit akarom megteremteni.

Talán van annyi egészséges életosztón bennem, hogy rádöbbenjek, milyen parttalan ingoványokba visznek ezek a gondolatok.

Népművelő vagyok. Ahogy suszter a suszter, vagy szabó a szabó. Ez a mesterségem. Ha suszter volnék, csirizes lennék, ha szerelő, olajos. Így „jövök, megyek. Ammit nem, mint egy szövőő, de sokszor többet, mint egy kifizetőgyerek. Kartont, szobrot, képeket cipelek, létrára mászok, előadást tartok köz-művelődési folyamatokról, érvelek, majd néhány óra elteltével plakátot ragasztok egy iskola bejáratára a város másik pontján.” Ha értelme van, miért volna ez baj, vagy szégyen? Ha értelmetlen, minek csinálnám? Népművelő vagyok. Ha abból akarok megélni, amihez értek, nyilván el kell adnom a szak-tudásomat valakinek, és ez behatárolja lehetőségeimet, megszabja feladataimat. Kompetenciám legfeljebb abban van, mit vállalok és kinek – bár ez legalább annyira szerencse kérdése is. Ha szabó lennék, varrhatnék frakkot, cájgnadrágot, egyenruhát, reverendát, farmert, és alig hiszem, hogy bármelyik előkelőbb lenne a másikkal. Legfeljebb nem mind való a gusztusom szerint. Valamelyes választási lehetőségem mindig van, de korlátlan szabadságról értelmetlen volna még álmodozni is. Nem tehetem azt, amit akarok, és nem tehetem azt, amit mondanak. Ha népművelő vagyok, szakmai hibáimra aligha mentség a főnö-köm hülyesége. Ha suszter lennék, akkor se lenne az. Hogy mindent a lehető legjobban csináljak meg, arra saját szakember-voltom kötelez, már ha az va-gyok valóban és amennyire az vagyok.

Azt hiszem, minden munkavállaló alapvetően két típusba sorolható: *A lakáj* (lehet persze, akár főhivatalnok, vagy igazgató is) azt teszi, amit mondanak. Az *iparos* azt, amit kell. A lakájt a főnöke minősíti, az iparost a munkája.

A harmadik típus, a *próféta*, már nehezen nevezhető munkavállalónak, mivel épp az a jellemző rá, hogy legfeljebb küldetést vállal, azaz bármire sze-

Előzmény: Brunda Gusztáv: Hol a helyünk a karavánban (Palócföld, 1983/6.) Vö. még: Palócföld, 1986/2. számban. Horváth István, Szeróczki Bertalan, Korill Ferenc írását.

gődik, csak azt hajlandó csinálni, amit maga tart fontosnak. Ebben nem az a baj, hogy céljai, szándékai vannak, hanem, hogy folyamatosan meg van sértve, ha azt kéri rajta számon, amire alkalmazták. Ha mondjuk, hidat kell verni, a lakáj akár egy szál madzaggal is megcsinálja, ha erre utasítják, bár tudja, hogy sohasem lehet majd járni rajta. Az iparos vagy odébbáll, vagy megcsinálja rendesen, mert nem tudja elviselni, hogy leszakadjon az a hid, amelyet ő épített. A próféta viszont hegyet-völgyet megmozgat, összevész mindenkivel, hogy hid helyett inkább lampionos gondolákat alkalmazzanak, és mert persze, nem tudja elérni, sértetten nem csinál semmit.

Ha gondom van a népművelőkkel, elsősorban az, hogy túl sok köztük a próféta, meg a lakáj és csak elvétve akad iparos. „*Jó nébány Don Quijote-pályatársam gyakorlott barci erőnyekkel védi és terjeszti a valami »ellen-létet« és közben olyan és annyi önigazoló ideológiát vonultat fel...*”, ami már bőszesen elegendő ahhoz, hogy bármi alól felmentse magát.

Népművelő vagyok. Nem kell feltétlenül elszegődnöm valahová. Formálghatom a tudatokat a magam hite és szándéka szerint is, ha találok rá módot és lehetőséget, de akkor ne várjak pénzt azoktól, akiket nem vagyok hajlandó elfogadni. Egy egyházi iskola tanára ne terjesszen ateista ideológiát! Ez már etikai kérdés.

Népművelő vagyok, és ebben a szakmában nehéz iparosnak lenni. Nemcsak azért, mert nincs hol megtanulni, hanem azért is, mert „*mai helyzetünkben a velünk szemben támasztott (vagy vélt) elvárások rendszerében mást nemigen tehetünk, mint úszunk a könnyed(nek hitt) parttalanságban.*” Ha viszont tényleg népművelő vagyok, mégiscsak mást kell tennem, különben mi értelme az egésznek.

A mi szaktudásunkba az is beletartozik, hogy megtaláljuk az értelmes munka lehetőségét, vagy megteremtjük magunknak az éppen adott körülmények között. Mint a vadászoknál. Nem elég jól lőni és ismerni a vadat, meg is kell találni! Becserkészni óvatos, hosszú türelemmel, mert az összes többinek csak innentől van értelme. Hogy eközben sáros lesz az ember, meg elszakad a gúnyája – azaz nem túl elegánsan adja elő az egészet –, az teljesen mellékes. Aki jól vasalt szakmát akar, menjen parkett-táncosnak.

Furcsa, hogy nálunk mennyi minden „derogál” az embereknek, mennyi mindent éreznek méltatlannak magukhoz, beosztásukhoz, rangjukhoz. Pedig hát az orvosok is milyen gusztustalan dolgokat művelnek, ráadásul saját kezűleg, mégsem lesz kisebb tőle a tekintélyük. Miért ne másznék létrára, cipelnék kartont, ha egyszer szükség van rá? Ha más teszi, én meg csak dirigálok, az jobb? Epp azt kellene szégyelnem, ha segítségre szorulnék olyan tevékenységeknél, amelyeket magam is elvégezhetek.

A dolgok lényege persze, sokkal mélyebben van, jól tudom. Egy identitás-zavarokkal küszködő szakma – épp, mert saját tevékenységére nem támaszkodhat eléggé – külsődleges rekvizitumokkal szeretné bizonyítani – elsősorban saját magának – fontosságát, rangját, jelentőségét. Hisztériás érzékenységgel reagál minden vélt, vagy valódi sérelemre, mániákusan ragaszkodik megbecsülésének látható megnyilvánulásaihoz, és mert ebből soha sincs elég, belesavanyodik az önsajnálata.

Magam is tipikusnak érzem *Brunda Gusztáv* tanmeséjét a művelődési házat építő népművelőről, csak számomra más a tanulsága: „*...süllyedt, süllyedt, egészen elveszett a tömegben.*” Hát így jó! Ott a helye! Végül is ő kapta a legnagyobb jutalmat. Elérte, amit annyira akart, megfelelő feltételeket terem-

tett a további munkához, éveken át, nap mint nap élvezheti „lelkes, szenvedélyes” munkájának eredményét. Mi ehhez képest az a pár száz forintos jutalom? Azt valóban az építőnek kell adni, mert ő odébbáll, s megint kezdhet valamit előlről. Hogy a jutalom átadása látható, sőt látványos jele a megbecsülésnek...?! Ugyan kérem! Aki tapsra vágyik, színésznek álljon, vagy ünnepi szónoknak. Az a fontos, hogy haladjon a karaván, nem az, hogy körbeugassák különféle (nagy)kutyák!

Paradoxon lenne, hogy szakembernek tartom magam? Hogy hiszek abban, lehetnek a népművelésnek szakemberei? Ha annyira parttalanra tupírozom a feladatomat, hogy holmi „létezőszakmának” tekintem a magam munkáját, bizonyára. Suszterként is gyárthatnék ideológiákat a „cipőben létezés”-ről, hiszen az emberek nagy része idejének nagy részében cipőben létezik. Kesereghetnek azon is, hányan vannak, akik csak ünnepre húznak cipőt (és milyen cipőt! Úristen!) – mégis okosabb lenne, ha megmaradnék a kaptafánál. Cipézi minőségemben mindenképp.

Mert persze, nem csak népművelő vagyok, hanem állampolgár is. E minőségemben természetesen kompetens minden kérdésben, ami széles e hazában feltalálhatik. És, mert népművelő vagyok, nyilván szaktudásom, szakismereteim szemüvegén át nézem a dolgokat. Olyan szempontokat próbálok érvényesíteni, amelyeket én könnyebben és jobban felfedezhetek, mint azok, akik máshoz értenek. De hát így lenne az igazán jó! Ha mind ezt tennénk, ahányan csak vagyunk. Annyi sok, különféle bölcsesség milyen körültekintő döntésekhez vezethetne. Csak azt kellene mindenkor tudomásul venni, hogy más dolog az az egy cipő, ami éppen rám van bízva és más a lábbelihasználat, úgy általában. Paradox módon az utóbbit épp azzal tudom a legeredményesebben befolyásolni, ha az előbbit a lehető legjobban csinálom meg. És ehhez nem is kell olyan nagyon sok feltétel. Egy jó cipőt még a cipőipar általános válságának közepette is meg lehet csinálni. És akkor az az egy legalább jó. A többivel csak eztán érdemes törődni.

Nem az a paradoxon, ha szakmának tekintem a népművelést. Ehhez is, mint akármi máshoz, lehet is, kell is érteni. Hogy még nem foglalható tankönyvekbe a mi szakmai tudományunk, vagy, hogy előkelőbben fogalmazzunk, nincsenek „eszközaink, sajátos, ránk jellemző szabályok szerint szerveződő érveink, technológiánk egy-egy probléma megoldásához, feloldásához, amelyek megtaníthatók” – hát az egyrészt nem is igaz egészen, másrészt azok büne, mulasztása, akik alkalmasak lennének e tankönyvek megírására, csak nem jutnak hozzá felhőkergető buzgalmuktól.

Azt hiszem, a dolog éppen fordítva áll, mint Brunda Gusztáv gondolja. Szakmának már bátran nevezhető a népművelés. Foglalkozásnak nem. És addig nem, amíg szaktudás nélkül is bárki gyakorolhatja. Az meg, hogy hivatás-e? Ördög tudja! Ez kinek-kinek magánügye, mi gondunk rá. .

Van azonban itt valóságos paradoxon is, ami az eszközök léte-nemléte körül szerveződik. Mert, ha szakemberek vagyunk, nem függhetünk annyira az eszközöktől, hogy nélkülük moccanni se tudjunk, viszont ha szakemberek vagyunk, tudnunk kell, hogy az eredményekhez bizony „pénz, paripa, fegyver” szükségeltetik. Amiből valóban kevés jut mostanában. „Kamaszkorú” szakmánknak ezt a dilemmát kell napról napra feloldania. Azzal igazolja-e létét, hogy még a leghelyzetekben is képes valós eredményeket produkálni, vagy azzal, hogy nagy meggyőző erővel bizonyítja, mi minden hiány-

zik ahhoz, hogy eredményeket érjünk el? Ennek eldöntéséhez valóban nem vagyunk elég felnőttek. Még a szélsőségesek is bizonytalanok.

Hargitai Lajos, kiváló kollégánk a minap a *Valóságban* (1985/8. sz. a szerk.) tárta a világ elé mardosó lelkifurdalását, mert nem maradt népművelő egy olyan faluban, ahol még a minimális feltételei sem voltak meg a munkának. Nem kevésbé kiváló kollégáink viszont olyan feltételekhez kötötték volna a művelődési otthonok pusztá létét is, amelyek alapján – mint *Urbán Gyula* igazgató, a decemberi országos tanácskozáson elmondta – a szakszervezetek fővárosi művelődési háza még klubkönyvtár beszerelést sem kaphatna.

Nem az a mi legfőbb gondunk, mikor és mennyire szeghetők meg a szabályok, hanem az, hogy még azt sem tudjuk eldönteni, mi kell ahhoz, hogy elindulhasson a karaván. Van, aki pusztá lelkesedésén tevelgelve is nekivágna a sivatagnak, és van, aki annyi feltételt szabna, hogy ha az mind meglenne, már nem is kellene a karaván, a saját lábukon is elmennének a dolgok.

„Vajon, javít-e helyzetünkön az önvádaskodás el nem végzett dolgaink miatt? Aligha. Ezen a munkaterületen nem lehet megtenni semmi olyat, amire nincsenek együtt a többirányú feltételek. Pesszimizmusra ugyan lenne okunk, hiszen a közművelődés anyagi feltételei folyamatosan romlanak, ugyanakkor érzékeltetni lehet a társadalmi feltételek bizonyos javulását.”

Lám!

Bárhol van a helyünk a karavánban, mi csak állunk, tépelődünk, keseregünk, vagy vitatkozunk. Csoda-e, hogy végül otthagynak? A karavánnak haladnia kell! Lesz, amit nélkülünk nem vihet magával, és az nagyon fog hiányozni később, mégsem várhatja meg, míg mi háromkilincső ajtóinkkal vacakolunk. Már így is erős késésben van.

Népművelő vagyok. Dolgom van a világban, nemigen érek rá leltározni, mit nem tudok még. Azt kell hasznosítanom, amit már tudok, és úgy, ahogy lehet. Szorongásaimmal, kételyeimmel – melyek természetes velejárói minden jelentős munkafeladatnak – magamnak kell megbirkóznom, mert *„itt a részleges ellebeteetlenülés is végzetes”*. Ki bizna rám bármit, ha látja, hogy magamban sem bízom?

Tudom, hogy még jó ideig nem található ideális munkafeltételeket, de mert tudom, számolok is vele. Elviselem. Talán addig is eljutottam már, hogy nem akarok mindenáron báli cipőt varrni ott, ahol a bocskor a célszerű viselet.

Konfliktusaimat, ütközéseimet minden rendű és rangú felsőbbiségekkel munkám természetes velejárójának tekintem. Minden szakmának vannak kényelmetlenségei. A miénknek ez. (*„...az igényesebb népművelőknek igazi gondot nem az átélt konfliktusok okozzák...”*) Valódi fájdalmat csak az okoz, ha látszatok előállítására kell fordítanom jobb sorsra érdemes energiáimat. Attól rendszerint megvadulok és ilyenkor kereshetem megint a helyemet, de messze nem vagyok biztos abban, hogy ez egyértelműen negatív jelenség. A hiba elkerülése lehet akkor a teljesítmény, mint az eredmény elérése.

Mivel ember is vagyok, nekem is hiányoznak olykor az elismerés látható jelci – családomnak is nehéz megmagyaráznom, mire megy el annyi tenger energiám, mire vittem –, de legalább annyira muszáj népművelőnek lennem, hogy ezzel ne törődjem túlzottan sokat. Egyszer s mindenkorra el kell dönteni, elismerést, rangot, beosztást akar-e az ember, vagy eredményeket. Szép lenne, ha egybeesne a kettő, ha az előbbinek az utóbbi lenne a feltétele, még

inkább, ha az utóbbinak az előbbi a törvényszerű következménye, de mert nincs így, legjobb ezt is tudomásul venni. Egy sarkkutató ne ábrándozzon a trópusokról.

Állóképesség nem ehhez kell igazán, hanem a kudarcok elviseléséhez. A népművelés tipikusan kudarcszakma, soha, semmi sem biztos benne. Emberekkel dolgozunk és hál' istennek nincsenek kényszerítő eszközeink, soha se számolhatunk minden tényezővel. Ami ötször sikerült, hatodszorra tökéletesen megbukhat. És akkor el kell kezdeni teljesen előlről, épp annyi bizonytalansággal, és nagyon kell hinni abban, hogy ezúttal sikerül, különben magunk építjük be a kudarcokat a folyamatokba. Aki nem tud 24 óra alatt regenerálódni, az alkalmatlan erre a pályára. Talán egy jó adag naivitás is elengedhetetlen.

Ezért nem hiszek abban, hogy értelmiségiek lennénk, legalábbis a szó „entellektüel” értelmében nem. Mi nem tudjuk előre fejben megoldani a dolgokat. Felkészültségünk jó része mindig akcióban nyilvánul meg. Mint a portyázóknál, akiknek egyszerre kell stratégiáknak és csatároknak lenniük, azaz a haditudományok mellett a kardforgatást is meg kell tanulniuk. Csak ezt se-hogy se akarjuk megérteni.

Képzésünk is ezért rossz. Ahol elmélettel igyekeznek felvértezni bennünket, ott nem szerezhetjük meg a napi munkához szükséges képességek, készségek minimumát sem, ahol pedig erre helyezik a hangsúlyt, ott az elméleti háttér válik használhatatlanul faghijássá. Valamelyikbe mindenképpen belebukik az, aki kinnal, keservvel meg nem szerzi valahonnan a hiányzó ismereteket. Ezért akkora a fluktuáció, annyi a pályaelhagyó, ezért, *„hogy a színész mesterség után... a mi foglalkozásunk produkálja a legtöbb neurotikus esetet, lelki sérülést, pesszimistát, bőzöngőt, otthontalant”* – már, ha ez valóban így van. Mert, aki kibírta az ilyesfajta pályakezdést, az sokkal erősebb, szívósabb, rátermettebb lesz, és tucatjával sorolhatnánk az ilyen népművelőket is. Kegyetlen a dolog, de egész jól működik a természetes kiválasztódás. És a szakma rangját mégiscsak ők teremtik napról napra, nem a nyavalygók, siránkozók, panaszkodók.

Mert a mi pályánkon ez a veszélyes narkotikum. A panaszkodás. Aki egyszer elkezdte, nem tudja többé abbahagyni, és már csak ebben lel vigaszt. Sajátos szakmai folklórként keringenek a történetek démoni gonoszságú tanácselnökökről, szb-titkárokról, pártfunkcionáriusokról, akik mind-mind abban lelik örömüket, hogy bennünket megaláznak, ostobaságok elvégzésére kényszerítenek, lehetetlen helyzetekbe hoznak. Egymást már félszavakból is értjük, bárki, bárhol folytatni tudja egy hasonló történettel... Talán ez az egyetlen terület, ahol mind egyetértünk, és észre sem vesszük, kívülről mindez milyen érthetetlen és szálnalmas. „Szép feleségeink” is ezért unják meg nagyon hamar „ezt a hülye népművelést”. Veszélyes dolog a mártíromság. Aki egyszer belekóstolt, nem tud meglenni nélküle. Azt hiszem, a pedagógusok is akkor veszítették el korábbi jelentős presztízsiüket, amikor sajnálatni kezdték magukat.

Panaszaink legsűrűbben visszatérő eleme, *„hogy a legkülönbözőbb képzettségű igazgatásban és irányításban dolgozó emberek azt hiszik, ők igazából értenek ehhez a »területbe«.* Ebből következően – valamint hivataluknál fogva – kötelességüknek érzik az alájuk rendelték helyett gyakorlati, sokszor tisztán szakmai kérdésekben is dönteni.”

Mennyire jellemző ránk, hogy szinte egyazon sóhajtással keseregünk azon, milyen hiányos, parrtalan, megszerzhetetlen a szaktudásunk, meg azon, hogy hozzá nem értők belepofáznak „tisztán szakmai” kérdéseinkbe. Persze, hogy beleszólnak! „A legkülönbözőbb képzettségű igazgatásban és irányításban dolgozó emberek” maguk is súlyos identitászavarokkal küzdenek. Olyan sokan dirigálják, ugráltatják őket, hogy legalább ezen az egy, „veszélytelen” területen szeretnék kiélni hatalmukat. Ezért szólnak bele, nem azért, mert érteni vélik. Meg valamilyen parkinsoni öntörvényűségből eredően. Akinek utasítási jog adatott, annak valahol, valamiben kell is utasításokat adnia, hogy igazolja létét. Alapos szakértelem híján viszont ezt célszerű olyan területekre korlátozni, ahol a tévedések következményei vagy ki sem derülnek, vagy másra háríthatók. A mi területünk pedig ilyen. Ezzel éppúgy számolnunk kell, mint egyéb korlátainkkal.

Hogy én is elmondjak egy tanmesét: Az egyszerű juhásznak valami olyat rendelt a gazdája, ami nem volt éppen okos dolog, de kötötte erősen, hogy meglegyen.

– Nem lehet azt gazduram! Azt a bürge nem szereti.

– De a teremtésit! Kendet én szegődtettem, mi gondja rá, mit szeret a bürge?!

– Mert a pásztora meg én vagyok!

– És, ha elcsapom kendet?

– Azt lehet. De amíg el nem csap, mégiscsak így lesz. Mert a juhásznak nemcsak tisztessége, de esze is volt elég. Tudta, ha elpusztul a nyáj, akkor is őt csapják el, csak akkor már okkal. És ki fogad fel olyan pásztort, aki egyszer már tönkre vitte a nyáját?

Igaz, nem volt értelmiségi.

Vagyok annyira népművelő, hogy fájjon Brunda Gusztáv szép és igaz cikke. Alanyi költőket megszégyenítő hitelességgel mutatja be egy szakma elpusztult (vagy ki sem fejlődött) önbecsülését, identitászavarait, narkomán önpusztítását. Ezért is kell vitatkoznom vele. A lírai hitel nem igazol semmit. Ez van (jobbára ez van), tény. De nemcsak ez lehet és nem ennek kell lennie. Az életképtelenséget csak a kipusztulás hitelesítheti. Addig azért meg lehet próbálni egyet s mást. Tán kereshetünk feladatokat a most szerveződő, differenciálódó csoportok, közösségek körében is, idővel talán fel is mondhatjuk „a társadalom reprezentatív eseményeinek szakszerű kiszolgálását, a szimbólumok politikai szándékok szerinti alkalmazását, különféle események jó hatásfokú megrendezését”, de egyelőre és legelsősorban magunkban kell rendet teremtenünk.

„...tudhatod, hogy csak emberi tartásod megőrzésével érbetsz el valamit a számodra kijelölt terepen, mert ez munkaeszköz, de...” Ez a de a legkegyetlenebb látélet, amit magunkról kiállíthatunk.

„Bizonytalan célok, kétes szakmaiság, eszköztelenség, alacsony jövedelmek, személyiségzavarok, gyakori ripacskodás” – nem vagyunk ünnepezt sztárszakma, szentigaz. A screg végén kullogunk, mint az orvosok elődei, a „dögészek”, akiket senki se tartott semmire – míg rájuk nem szorult. Onnantól kezdve már csak azon múltott a tekintély, mennyi volt a gyógyításban a tudomány és mennyi a hókusz-pókusz. Lehetséges, hogy az akkori orvosok meg azon keseregtek „lehet-e egyáltalán a létezést (az egészségben létezést) szakmásítani”. Lehetett.